

Nakoniec, čo sa týka stabilných advokátov, nemôžem iné, ako odporučiť ich inštitúciu všade tam, kde je to možné. Ovšem zdôrazňujem, že úsudok, či je to uskutočniteľné, náleží biskupovi moderátorovi, ktorý vezme do úvahy všetky konkrétne okolnosti, aj tie ekonomické.

Chcel by som sa poďakovať, na záver, Vaším Excelenciám za Vašu starostlivosť o správne riadenie spravodlivosti na Slovensku. Vaša prítomnosť tu je význačným svedectvom. Úprimné poďakovanie patrí aj zaslúžilej asociácii kanonistov na Slovensku, ktorá už mnoho rokov ponúka platný príspevok pre kultúru kánonického práva vo Vašej krajine.

Ďakujem Vám všetkým.

+ *Frans Daneels, o. praem.*

3. Diskusní fáze procesu (kán. 1601-1606; čl. 240-245 DC)

PŘELOŽIL: MGR. ŠTĚPÁN ŠTASTNÍK
advokát DCS v Brně

1. Soudní řízení o platnost manželství je podle kán. 1425, § 1 CIC formálně zařazeno mezi sporné věci. Nic na tom nemění skutečnost, že tu není nevyhnutelně vyžadován konflikt mezi manžely. Kontroverze o to, zda je prokázána nulita manželství nebo ne, tak může z podstaty manželství coby veřejného dobra církve být jen mezi manžely na straně jedné a obhájcem svazku na straně druhé. V každém případě si Církev v případě prohlašování neplatnosti manželství přeje proceduru, která by svou dialektickou metodou, totiž možností danou přímým zainteresovaným tvrdit nebo oponovat, nabídla náležitě garance, aby soudce mohl dojít s morální jistotou k vydání rozhodnutí, jež by korespondovalo s pravdou. V této souvislosti poznamenává prof. Arroba Conde: „Forma sporu je nejlepší cesta k získání pravdy, která ale vyžaduje přístup velmi pokorný a mírný. Opravdu, ... objektivní pravda je nedosažitelná, pokud se odhlédne od té její části, jejímž nositelem je každý subjekt vtažený do situace, obzvláště v manželských procesech, pozorujíc velmi zvláštní a meziosobní povahu předmětných skutečností.“²

2. I v církevním procesu o platnost manželství jde o právo na soud, který vyslechne podle zásady *audiatur et altera pars* všechny účastníky řízení. Tedy o právo na soud, který rozhodne spornou otázku s vědomím stanovisek stran sporu, přičemž jako důsledek má být odraz v odůvodnění soudního rozhodnutí. V opačném případě by se totiž soudní řízení nemohlo označovat za službu Církve, natož službu v pastorační oblasti.³ Papež Jan Pavel II. v této souvislosti uvedl: „Nemůže vzniknout spravedlivý soud bez rozpravy, totiž bez možnosti dané každé straně, aby byla vyslechnuta, a aby mohla poznat a oponovat návrhu, důkazům a

² Mons. Frans Daneels, Problematika absencie advokátov v kauzách manželskej nulity, prednáška pronesená na XIV. sympóziu kánonického práva 29. srpna 2008 ve Spišské Kapitule

³ srov. čl. 308 instrukce *Dignitas connubii*: „Curet Episcopus Moderator ne ob rationem agendi ministrorum tribunalis necnon ob immodicas expensas fideles a ministerio tribunalium arceantur cum gravi damno animabus quarum salus in Ecclesia suprema semper lex esse debet.“

dedukcím podaným druhou stranou nebo *ex officio*.⁴ Na druhou stranu je však třeba mít na paměti vždy to, že slovy papeže Pia XII. se manželské věci nemohou přirovnávat k zápasu nebo turnaji, kde soupeři bez ohledu na službu objektivní pravdě sledují svůj cíl porazit protivníka a dosáhnout vítězství.⁵

3. Vrcholným okamžikem shora uvedených principů v manželském procesu se děje prezentováním vlastního hodnocení výsledků dokazování, spojeného s vlastní argumentací tvrzením *quod erat demonstrandum*, ať už se jedná o žalobce, *pars conventa*, obhájce svazku nebo ochránce spravedlnosti, účastní-li se řízení, což se uskutečňuje v diskuzní fázi řízení. Ta následuje po uzávěru věci, tj. po ukončení dokazování. V manželském procesu je této fázi věnována samostatná kapitola instrukce *Dignitas connubii*, tedy čl. 240 až čl. 245, s přímými či nepřímými odkazy do jiných částí tohoto předpisu. Ta je upravenou transpozicí kán. 1601-1606 CIC, které jsou zařazeny do formálně nijak nerozdělené stati. Pro zajímavost ve sporném řízení ústním je vyhrazen diskuzi jen kán. 1667 a zčásti kán. 1668. V českém právu v občanském soudním řízení je této fázi věnována jen část § 119a odst. 2 občanského soudního řádu a v trestním řízení jsou jí věnovány čtyři odstavce § 216 trestního řádu.

4. Onu nevyváženost množství předpisů v českém právu a ve sporném řízení ústním na straně jedné a na straně druhé obecně v řádném sporném řízení a konkrétně v manželském procesu je možné vysvětlit odlišnými principy těchto řízení, tj. na straně jedné méně formálním principem ústnosti a na straně druhé nezbytně formálnější principem písemnosti ovládajícím zásadně kanonický proces. Jinými slovy ústní proces spíše umožňuje neformální řízení ze strany soudce, zatímco písemný proces k neformálnosti náchylný tolik není. Výhody principu ústnosti si patrně byla vědoma i Komise pro reformu Kodexu, která pro tuto fázi procesu navrhovala jako zásadu ústnost.⁶ Nicméně nakonec byla obecně v kán. 1602, § 1 CIC ústnost v této fázi řízení zakotvena jako výjimka a instrukce *Dignitas connubii* v čl. 244, § 1 využití této výjimky v manželském procesu vyhradila až do okamžiku, kdy se již uskutečnila diskuze písemně.

5. Pro justiční praktiky jsou však významné jak vědecká východiska na straně jedné tak procesně-technické souvislosti na straně druhé. Nad to, co bylo uvedeno na počátku tohoto pojednání vidím jako teoretické východisko to, že soudní řízení je v každé ze svých fází službou a pastoračním prostředkem. Proto o dotčené manžele a jejich povědomost o tom co se v řízení koná a bude konat jde především, protože službu nejde konat bez toho, že o ni někdo stojí a stále se cítí jako ten, kdo je obsluhován. V celoevropském civilním pojetí se jedná prvek zařazený do zásady předvídatelnosti práva⁷, resp. předvídatelnost soudního rozhodování⁸. Nejpozději od rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Pellegrini proti Itálii⁹ (kritizující rozhodnutí italského soudu vykonávajícího rozhodnutí Trubunálu římské rotý zneplatňujícího manželství) je kanonická

⁴ P. Jan Pavel II., Přímluva k soudcům Tribunálu římské rotý 26. ledna 1989

⁵ P. Pius XII., Přímluva k soudcům Tribunálu římské rotý 1944

⁶ Münsterisches Kommentar zum Codex Iuris Canonici, vydávaný Klausem Lüdicke, Essen od 1985 (dílo s volnými listy), 1605/1; Erlebach, G., Dzięga, A., Krukowski, J., Szytchmiller, R.: Komenarz k CIC, Poznań: Pallotinum, 2007. str. 262.

⁷ např. sp. zn. I.ÚS 526/98, N 27/13 SbNU 203, č. 70/1999 Sb., aj.

⁸ např. sp. zn. I.ÚS 180/03, N 32/32 SbNU 293, aj.

⁹ č. 30882/96 rozsudek ze dne 20. července 2001 in <http://www.echr.coe.int/echr/>

umírněnost¹⁰ chápána jako respekt k zásadám spravedlivého procesu v pojetí (evropské) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹¹ I v kanonickém procesu jde tedy podle uvedené zásady o to, že strana sporu musí mít v každém okamžiku zcela jasnou představu o tom, co se v soudním řízení děje, a mít možnost na to účinně reagovat.

6. Pokud při zveřejnění akt jde především o to, aby měly všechny strany zcela jasnou představu o skutkových východiscích (nepřímě o to, aby tato východiska byla případně ještě změněna), pak v diskuzní fázi jde především o to, aby měly strany zcela jasnou představu o hodnocení skutkového a právního stavu, resp. o názorech stran i soudu v tomto směru a o otázkách, které v této souvislosti vyvstávají (na druhém místě o to, aby měly možnost na protivné názory účinně reagovat).

7. Procesně-technicky se tak při ryzí zásadě ústnosti děje tak, že soud vyzve postupně nejprve žalobce k vyslovení vlastního stanoviska a doplňujícími dotazy jej usměrňuje i k jemu sice neznámým, avšak pro soud významným sporným momentům, aby poté nechal v tomtéž duchu mluvit protivnou stranu, a případně poté ve stejném pořadí nechal obě strany vzájemně reagovat na vyřčené. Problematičností tohoto postupu je to, že např. v českém právu je v takovém případě soud povinen vlastními slovy protokolovat obsah vyjádření stran. Přiměřeně totéž ostatně platí v případě, že k ústnímu řízení přistoupí v kanonickém procesu církevní soudy.¹² Onou problematičností přitom není jen nákladová otázka, tedy že při zásadě ústnosti leží povinnost zaznamenat diskuzi pouze na straně soudu (srov. kán. 1605 CIC a čl. čl. 244, § 2 IDC), zatímco při zásadě písemnosti vyhotovují a doručují strany svá stanoviska soudu na vlastní náklady a to v počtu a formě, které stanoví buďto soudní řád anebo nařízení soudce v konkrétní věci.¹³ Mimo jiné forma a počet vyhotovení podání může totiž zasáhnout do rozpočtu soudu a stran, jakož i do práv stran nesouvisejících s daným sporem.¹⁴ Především jde ale o to, že při formulování stanovisek mohou mít strany i soud rozdílné názory na to, co je v řečeném podstatné, a je nutno uvést doslova a co je naopak možno zaznamenat zkráceně a jinými slovy. Tak může vznikat prostor nedorozumění a následných pnutí mezi stranami a soudem.

8. Problematičná je však i zaužívaná praxe soudů vycházející z jazykového pojetí zákona, totiž že se jak původní tak následná písemná stanoviska protichůdných stran prolínají, a je pak obtížné hledat východisko, kontext a závěr diskuze. Pokud jde o názory stran není podle mého názoru od věci nechat se *de iurisprudencia ferenda* v kanonickém manželském procesu inspirovat postupem české ústní diskuze a nejprve nechat vyslovit žalujícího manžela, potom nechat vyslovit při vědomí prve uvedeného nežalujícího manžela, posléze při vědomí stanovisek jich obou obhájce svazku, na což by navazovala při náležité vědomosti dosavadní diskuze nejprve replika žalujícího manžela, poté replika nežalujícího

¹⁰ „...servata aequitate canonica ..., quae in Ecclesia suprema semper lex esse debet.“ v kán. 1752 CIC.

¹¹ Schöch, N.: Festlegung, Änderung und Konformität von Klagegründen im koninischen Eheprozess. Frankfurt/Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2003. str. 240.

¹² Caparros, E., Aubé, H., a kol.: Code of canon law annotated. Montréal: Wilson & Lafleur Limitée resp. Woodridge: Midwest Theological Forum, 2004. str. 1255.

¹³ Erlebach, G., Dzięga, A., Krukowski, J., Szytmiller, R.: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego (4), Poznań: Pallottinum, 2007. str. 263.

¹⁴ Beal, J.P., Coriden, J.A., Green, T.J.: New Commentary on the Code of Canon Law. Mahwah (N.J. USA): Paulist Press, 2000. str. 1714

manžela, až k poslednímu slovu obhájce svazku v písemné rozpravě podle čl. 243 instrukce *Dignitas connubii*. Soud coby *dominus litis* nemůže zůstat stranou této fáze, a už vůbec nemůže být tím, kdo se při vědomí všeho řečeného směje naposled. Naopak, pokud má soud zato, že v dosavadní diskuzi nebyly sporné otázky dostatečně vyjasněny, resp. že se ve věci vyskytují stranami vůbec nepostihnuté sporné otázky, je namístě vyvolat ústní jednání. Jen tak je totiž možné dostat tomu, aby každá strana věděla jak o stanovisku ostatních stran, tak o myšlenkových pochodech soudu. Ačkoliv to ze zákona přímo nevyplývá je z toho patrné, že po ukončení písemné rozpravy musí dojít k zasedání soudu za účelem rozhodnutí, zda je či není diskuze dostatečná s ohledem na zaujímané stanovisko všech soudců pro následný procesní krok.

9. Čl. 245, § 1 IDC na rozdíl od Kodexu předpokládá, že budou manželé v diskuzní fázi zastoupeni advokáty, a že právě jejich advokáti provedou diskuzi, přestože pro kanonicky manželský proces neplatí advokátní primus. Přes tento zákonný předpoklad je i z tohoto zákonného ustanovení zřejmé, že k diskuzi jsou povolány strany bez ohledu na zastoupení, a že právě strany ponесou důsledky celého řízení a odpovídají tedy za vlastní přínos v diskuzní fázi. Proto i pokud není strana nijak zastoupena a nejsou tedy na její straně předpoklady pro odbornou diskuzi, má přesto stále právo znát stanoviska ostatních stran a právo se k nim vyjádřit, stejně jako mají strany možnost toto právo nevykonat a případně se výslovně svěřit do spravedlnosti soudu. Jinými slovy pokud k materiálně pojatému odepření práva na obhajobu podle čl. 270, § 7 IDC dochází nerespektováním práva na nahlédnutí do akt¹⁵, pak k témuž nutné dochází i tím, že stanovisko některé strany v diskuzní fázi nebude dáno na vědomí ostatním stranám, ať jsou advokátně zastoupeny či nikoliv. Čl. 245, § 1 IDC, který Kodex nezná, je proto spíše třeba rozumět jako výslovnému vybídnutí zákonodárce, aby se soud i v diskuzní fázi řízení pokusil zapojit strany plnohodnotně do řízení, pokud tak tyto strany či jejich advokáti nečiní.

10. Zákonem stanovený časový výměr pro provedení celého řízení podle kán. 1453 CIC se nutně týká i diskuzní fáze. I v ní je proto soud povinen stanovením lhůt pro příspěvky stran zamezit průtahům v řízení,¹⁶ či pastoračně a povinnosti k pravdě neúčinnému hašteření stran. Posledně uvedeným dobrům má totiž právě stanovením přiměřených lhůt přispět racionální úvaha soudce.¹⁷

11. A nyní předpokládejme, že diskuze byla řádně provedena. K čemu byla? Tuto otázku by si měl klást každý soudce při tvorbě vota k rozsudku, resp. soudce zpravodaj při sestavování přijatého rozsudku. Z odůvodnění rozsudku musí vyplývat, že byly mezi stranami sporné nějaké otázky, ať už skutkové či právní, resp. že podle názoru soudu byly některé otázky sporné, a jak a proč tyto otázky soud vyřešil. Pokud tomu tak není, tak byla diskuzní fáze mrháním času a prostředky všech zúčastněných a nelze hovořit o tom, že došlo k provedení řízení požadovaném pro tyto věci církví, jak bylo uvedeno na začátku. Jak jinak než z odůvodnění rozsudku lze totiž zjistit, že se soud zabýval argumentací stran? Jinak řečeno v takovém případě může být rozsudek i věcně správný, ale přehlíží

¹⁵ Lüdicke, K.: *Dignitas connubii*. Die Eheprozessordnung der Katholischen Kirche. Text und Kommentar. Essen: Ludgerus Verlag, 2005. čl. 270/12.

¹⁶ např. Caparros, E., Aubé, H., a kol.: *Code of canon law annotated*. Montréal: Wilson & Lafleur Limitée resp. Woodridge: Midwest Theological Forum, 2004. str. 1253. aj.

¹⁷ Lüdicke, K.: *Dignitas connubii*. Die Eheprozessordnung der Katholischen Kirche. Text und Kommentar. Essen: Ludgerus Verlag, 2005. čl. 72/3.

procesní práva stran a v kontextu kanonického procesu rezignuje na tím danou možnost pastoračního působení. Co si totiž myslet o služebníkovi, který neposlouchá toho, kdo službu žádá? Jak bylo výše uvedeno zůstává kanonický manželský proces i přes mocenskou nebo chcete-li autoritativní povahu soudu stále službou stranám, které proces vyvolaly a aktivně se na něm účastní. Pokud má být rozsudek v tomto ohledu moudrý, musí k němu dojít tím, že soudci budou mít přímou snahu poučit se¹⁸, a to i z názorů vzešlých z diskuze.

4. Informace ze soudní kanceláře

A. Oznámení pro soudce a notáře:

V současné době není možné provádět výslechy v místnostech sálů přízemí budovy Petrov 5, a to z důvodu jejich užívání pracovníky kontrolního úřadu. Kontrola na biskupství bude probíhat až do poloviny měsíce listopadu. Pak bude možné opět užívat místnosti jak bylo zvykem. Do té doby jsou pro výslechy k dispozici sály budovy Petrov 2. Pro jejich rezervaci je nutno se obrátit na paní Zuzanu Synkovou, tel. 731 402 695.

B. Gratulace k narozeninám:

Říjen R. D. Rudolf Zbožínek 9.10.1956

Listopad D. Maximilián V. Filo 6.11.1960

Bůh vám žehnej!

¹⁸ srov. Mdr 6,17